

NU HAR BEGRAVNINGAR BLIVIT TREND. DU FÅR TILL OCH MED BLI BEGRAVEN I EN ROSA KISTA. RITUALEN VISAR VEM DU VARIT – OCH HUR DU VILL BLI IHÅGKOMMEN. I DAG FINNS ALLA MÖJLIGHETER ATT FÅ EXAKT DET AVSLUT DU VILL HA. HAR DU TÄNKT PÅ HUR DU VILL BEGRAVAS?

”Var skog har nog sin källa, var äng sin blomma har, vart hjärta har sin saga från flydda ungdomsår.”

Så lyder första strofen av den bitterljuva valsmelodi som min morfar älskade. Han brukade säga att han ville att den skulle sjungas på hans begravning. Det var på skoj, något annat än kristlig skönsång från läktaren var inte att tänka på då.

Det jag minns av jordfästningen 1964 är en slags stum tyngd. Mormor hade ett svart flor över hela ansiktet. Det är klart att arrangemangen kring högtiden markerade var på samhällstegen morfar och hans familj befann sig, men av hans sprudlande livslust fanns intet.

liksom mixen av nationaliteter och religioner.

Borgerliga begravningar är till sin natur personliga. Under de senaste tio åren har de ökat med drygt sju procent och prognoskurvan rör sig stadigt uppåt. Men fortfarande är ungefär 77 procent av alla begravningar kyrkliga. Det rituella ramverket ska hjälpa den döda att komma vidare på andra sidan, vilken religion hon än har bekänt sig till. Men inuti ramen ryms allt fler personliga inslag. Särskilt tydligt är detta inom svenska kyrkan.

Musiken, blommorna, färgsättningen, dikterna, fotot som står framför och föremålen som ligger i kistan – allt vill påminna om individen som har lämnat oss.

Nu vill man att begravningen ska bli *Livets sista fest*

Om han hade blivit rekordgammal och inte lämnat in förrän nu, skulle *Hjärtats saga* fått oss som fortfarande är i livet att både gråta och le igenkännande. Numera går det lika bra med **Bruce Springsteen** på cd, som allsång med *Blåsippan ute i backarna stå*.

I sin avhandling *Yrke begravningsentreprenör* från 2002 intervjuar religionssociologen **Anna Davidsson Bremberg** branschfolk om vad som kännetecknar en bra begravning. Svaren är samstämmiga: En bra begravning lyfter fram den avlidnas personlighet.

– Det är en generell utveckling i hela västvärlden att livet ses som ett projekt och att identiteten är något man själv skapar genom sina val och sin livsstil, säger hon. Begravningen kan fungera som ännu en sådan identitetsmarkering.

Ytterligare ett skäl till att själv regissera sin sorti, är nutidens komplicerade familjeförhållanden med flera partner, olika ex-partner och barn i flera kullar,

Standardsymbolen till dödsrunan var på morfars tid ett svart kors. Nu kan man välja. Vad passar den dödes karaktär bäst? En segelbåt, en kattunge, eller kanske en golfklubba? Det finns på motsvarande sätt hur många alternativ som helst för när, var och hur minnesstunden kan genomföras.

Jag tänker att det är befriande att inte behöva styras av rigida traditioner vare sig i livet eller i döden. Samtidigt kan den fasta formen vara en trygghet.

På så sätt var det enklare på morfars tid.

För min del räcker det så gott med alla kraven som finns runt mig nu. Jag har inte det minsta lust att hetsas också av att min sorti måste bli en höjdare inom sin genre. Men det är klart att jag ändå vill att den ska ge en liten fläkt av den person som var jag. Borde väl ta mig en funderare och skriva ner... Men visst är det konstigt. Dö? Jag? *vänd*

Troende eller inte?
Traditionell eller modern?
I individualismens
tidevarv sätter allt fler
sin högst personliga
prägel också på det
sista avskedet.
Det vet Camilla Flack
och Neta Eklund på Frid
begravning AB.

I den gamla kinesiska krukans finns askan efter Agnete Sylvan. Hennes tre barn Bettina, Christopher och Daniela sörjer sin älskade mamma, men är också glada. Allt kring hennes begravning blev precis som hon hade velat.

Mitt testamente
Stockholm 6 februari 2009

Agnetes testamente

Till min älskade familj,
Jag anser att jag bör skriva någon form av testamente. Bara tanken och sen ordet ger mig en sådan sorglig känsla, men jag måste berätta vad jag tycker.

När jag dör, vilket jag anar att jag mot min vilja är på väg att göra, på grund av min avskryvda sjukdom. Så vill jag helst inte ha någon begravning. Jag vill hellre strös för vinden på någon vacker plats vid havet. Ordna hellre något hemma i mitt hem med lite gott att äta, snittar till exempel och gott att dricka. Spela musik, Rod Stewarts underbara klassiska melodier och Nat King Cole, sådant som vi annars skulle ha gjort om jag var hemma.

Jag älskar er oändligt mycket och det känns svårt att skiljas.

Agnete

”Du kan inte komma hem igen”

Barnen spelade hela tiden *You Can't Come Home Again*. Agnete Sylvan dog hemma, som hon ville. Själva formen för begravningen utformade barnen på fri hand. Vännerna var tagna: ja, så här kan man också göra.

● Agnete Sylvan älskade livet, men hade accepterat att hon snart skulle dö och var inte längre rädd. Några veckor innan hon dog skrev hon sitt livstestamente och talade om för sina barn Bettina, Daniela och Christopher hur hon ville ha begravningen. Hon ville helst dö hemma. Så fick det bli.

Morfinet tog bort smärtorna från den långt framskridna cancer och varje dag kom en sjuksköterska från Stockholms sjukhem för att se till henne. De sista veckorna tog Bettina ledigt från jobbet för att kunna vara med sin mamma hela tiden.

– När mamma dog var jag och Christopher där. På morgonen sa hon att hon ville lyssna på Chet Bakers *You Can't Go Home Again*, så vi spelade den hela tiden. Plötsligt ändrade sig hennes blick och kroppen blev alldeles lealös, säger Bettina. Jag förstod att hon höll på att dö och ropade till Christopher att höja volymen. Så höll vi om henne fram till hennes sista andetag. Jag kände

på plats.

Christopher ringde till Stockholms sjukhem som hade haft det medicinska ansvaret och därefter till Agnetes närmaste vänner. Bettina gjorde under tiden sin mamma i ordning inne i sovrummet med rouge, lite puder och favoritläppstiftet. Agnete hade i hela sitt liv varit en utpräglad estetik och ville säkert se fin ut in i döden.

– Hela dagen kom vänner och ville säga adjö. Ibland satt vi i vardagsrummet, ibland på hennes sängkant. Vi drack sherry och åt kakor och pratade om livet och om döden.

Framåt kvällen var Bettina ensam kvar med sin mamma i den stora våningen. Hon dansade lite för sig själv innan hon gick och lade sig.

Nästa dag kom bärbärarna och bar iväg Agnete.

Två dagar senare var Daniela och hennes barn tillbaka från Kina.

Daniela, som till skillnad från sin storsyster, aldrig tidigare sett en död människa

inte tillstymmelse till rädsla, bara närhet, kärlek och tacksamhet. Det är en ynnest att få vara med en älskad människa när hon går bort.

Men vad gör man sedan? De flesta människor i vår tid dör på sjukhus och där vet personalen vad som ska göras. Om en människa dör i hemmet finns varken rutiner eller ritualer att falla tillbaka på.

Ändå föll sig allt så naturligt. Bettina ringde först till sin syster Daniela som med sin familj var i Kina över sportlovet. Agnete hade varit mycket tydlig med att hon inte ville att den sedan länge planerade resan skulle ställas in.

Men ändå. Daniela kastade telefonen i väggen.

I den stunden var det antagligen lättare för de två systerorna som var

gruvade sig för att se sin mamma på bårhuset – samtidigt som hon och hennes tre barn absolut ville ta avsked.

– Jag ville att det skulle kännas bra för barnen att se mormor, så jag gick in lite i förväg och gjorde henne fin igen med sminkfavoriterna. Runt hennes hals lade jag en vacker blekrosa chiffongsjal, så det inte skulle se ut som om hon låg obekvämt. Och så hade jag med en stor bukett med rosor.

Oväntat bad Agnetes äldsta barnbarn, 11-åriga Melker, om att få vara ensam en stund med sin mormor. Vad han sa till henne eller vad han tänkte under de 20 minuterna innan de andra kom in är det bara han som vet.

– Det var inte alls otäckt att se mamma, säger Daniela. Tvärtom var det en befrielse. Hon hade haft så ont, nu var det svåra över.

Utän att ha bestämt det i förväg, började de bryta av rosornas stjälkar och lade de

välldoftande blommorna som en krans runt Agnetes ansikte.

De snusade på hennes hår och kysste hennes kalla kind.

Och så: aldrig mer.

Kroppen skulle enligt Agnetes önskan kremeras. Lite vilsna ringde systerorna till en begravningsbyrå. De överlät åt begravningsentreprenören att ringa in dödsannonser och ta emot anmälningarna till minnestunden. Och så fick de lära sig att det kallas direktkremering när kroppen inte tar omvägen kring kyrkan.

– Sortimentet av urnor på begravningsbyrån var allt annat än roligt, säger Daniela. Sorry, men i något så fult hade det varit omöjligt att stoppa vår mamma. Den kinesiska krukans som hon själv hade föreslagit blev jättebra. Tur att vi inte behövde någon kista heller, de var inte vackra – men dyra.

Till skillnad från den kyrkliga begravningen finns det i den borgerliga ingen given ritual att falla tillbaka på.

vänd

Till tonerna av Chet Baker "You can't go home again" och tryggt i våra armar gick vår älskade, underbara, fantastiska, knäppa och egeninniga mamma och mormor ifrån livet

Agnete Sylvan
* 26 mars 1940 i Göteborg
† 26 februari 2009 i Stockholm

CHRISTOPHER och BETTINA DANIELA och PER
Melker Majken Pontus
Familj, släkt och många, många, många vänner
Tusen drömmar och all kärlek i denna värld

*For all we know we may never meet again
Before you go make this moment sweet again
We won't say good night until the last minute
I'll hold out my hand and my heart will be in it*

*For all we know this may only be a dream
We come and go like a ripple on a stream
So love me tonight tomorrow was made for some
Tomorrow may never come for all we know*

Sam M. Lewis J. Fred Coats

Minnesstund i hemmet den 18 april kl. 16.00. Osa till a/Bardels Begr.byrå tel 08-34 02 80 senast den 15 april.

– Det var skönt att mamma hade varit så tydlig med hur hon ville ha det, säger Bettina. Som anhörig är man så utsatt, så det är annars lätt att man låter andra ta över. Eftersom de inte kom på någon i bekantskapskretsen som kunde leda minnesstunden, tog de kontakt med en officiant från förbundet Humanisterna, som genom flera samtal med släkt och vänner fick en klar bild av vem Agnete hade varit i livet.

– Till minnesstunden kom det så många så vi fick låna stolar

från en antikaffär nere på gatan, säger Bettina. Det satt folk i vardagsrummet, i köket, i mammas säng, överallt. Krukan med askan stod på ett bord med blommor, ljus och ett vackert porträtt av mamma.

Officiantens korta tal handlade inte så mycket om sorgen över att ha förlorat en älskad människa, som om glädjen över att ha fått känna henne. Musiken var vald med stor omsorg, Christopher hade komponerat en melodi och Bettina läste en dikt som hon skrev bara några timmar efter det att Agnete hade dött.

I stället för att som i kyrkan defilera runt kistan, fick ett tänt ljus gå runt bland gästerna som var och en sände en tanke till den döda.

Sedan blev det en fest, som egentligen var väldigt lik de tillställningar som Agnete själv brukade ordna.

Gästerna hade uppmanats att ta med champagne i stället för blommor, en nära släkting stod för de delikata små smittarna och ur högtalarna strömmade Agnetes älskingsmusik.

Inte förrän sent på kvällen hade de sista gästerna gått hem.

– Allt kring mammas död och begravning blev så helt rätt och bra, Inget var falskt och inget var påklistrat, säger Bettina. Men det är fortfarande svårt att fatta att hon verkligen är borta.

Den kinesiska krukan står hemma hos Christopher. Snart ska det som finns kvar av Agnete strös i havet.

Så var hennes önskan. ●

Neta Ekelund
Ålder: 56.
Yrke: Begravnings-entreprenör.
Familj: Maken Peter, barnen Johan, 27, Maria, 25, Fredrik, 22.
Bor: Östermalm, Stockholm.

Camilla Flach
Ålder: 48.
Yrke: Begravnings-entreprenör.
Familj: Barnen Bruce, 18, Maxine, 16.
Bor: Täby utanför Stockholm.

Begravningsentreprenörerna: – Det finns inga måsten

När det är dags måste allt på Frid begravning AB fungera in i minsta detalj. Uppdragsgivarna ska med råge få vad de önskat och väntat sig. Neta Ekelund och Camilla Flach är förnyare i begravningsvärlden.

● Grundtonen på begravningar är förstas en annan än på firmafester, 50-årskalas och premiärtillställningar. Fast allvar är inte detsamma som stel och själlös konvention. Och precis som vid andra högtider är det inte i första hand kostnaderna som avgör stämningen. Statistik från Sveriges Begravningsbyråers förbund visar att snittpriset för en begravning år 2008 var 22 200 kronor. Under 5 000 kronor är det svårt att komma undan och någon övre kostnadsgräns finns inte.

– Förutom ritualen i kyrkan finns inte ett enda måste, säger Camilla Flach. Vi skapar arrangemangen efter varje familjs önskemål. Det går lika bra med kaffe i församlingshuset, som geléhallon och champagne i en segelbåt.

De två kvinnorna hör till den nya generationens begravningsentreprenörer, som inte ärvt yrket utan har gjort ett aktivt val.

Camilla började sin brokiga yrkesbana som vittelporporter och fortsatte som restaurangdirektör och innehavare till en second hand-butik. Hennes mamma var den legendariska festfixaren Marianne Flach och Camilla var ofta hennes högra hand.

När Marianne avled för tre år sedan,

var det självklart för Camilla att ordna minnesstunden för 300 personer med gubbröra och nubbe på Grand Hotel.

Samarbetet med begravningsbyrån gick utmärkt.

– Den kvinnliga begravningsentreprenören var varm, lyhörd och inspirerande och jag tänkte: Det här jobbet vill jag ha. Jag har alltid tyckt om att arbeta med människor, men jag ville ha mer djup och allvar än tidigare.

Camilla stängde sin butik och fick arbete på en begravningsbyrå.

– Det var det stressigaste, roligaste och mest meningsfulla jobb jag haft i hela mitt liv. Det jag inte gillade var trögheten i branschen. Man behöver inte göra något bara för att man alltid har gjort det. Ganska snart började jag fundera på att öppna eget.

En dag kontaktades hon av Neta Ekelund, som tidigare varit företagare i reklam- och utbildningsbranschen.

Också hon hade i samband med sin mammas död fått upp ögonen för begravningsbranschen.

– Till skillnad från Camilla fick jag inte någon positiv bild av begravningsbyrån som vi anlitate. En anhörigs död är tillräckligt jobbig i sig, varför skulle det dessutom vara fult och opersonligt

runtomkring? Här fanns utvecklingsmöjligheter för en sådan som jag. Jag gillar människor, blommor, mat och administration.

Nu sökte hon en kompanjon.

När Neta i höstas hittade den lediga lokalen på Östermalm i Stockholm, insåg hon omedelbart att den var perfekt: stora fönster, ljusa väggar, högt i tak, mycket rymd. I den här vackra miljön skulle kunderna känna sig välkomnade.

Det är här hon och Camilla driver Frid begravning AB.

Men bostadsrättsföreningen som hyrde ut lokalen var först tveksam. Affären gick i lås först när det skrevs in i kontraktet att de inte fick skylta med likkistor.

Döden ska man helst inte behöva påminnas om innan det är dags.

Eller? Neta och Camilla tycker tvärtom och på tisdagar klockan 15.00 har de öppet hus och tea-time. Då är det fritt fram att komma in för att diskutera frågor av både praktisk och existentiell natur kring dagen som oundvikligen kommer allt närmare.

– Forsiktigt droppar det in en och annan som vill se hur vi har det. De blir förvånade över att det är så fint, och att vi ser ut som vi gör, säger Neta. När de går härifrån tar de flesta med sig dokumentet där de kan fylla i önskemål kring sin begravning.

Det var i stort sett bara de själva som trodde att verksamheten skulle gå runt när de öppnade i början av 2009. Men det har gått bra. Det händer att de tackar nej till uppdrag. De vill vara absolut säkra på att de har tillräckligt med tid för det mångfasetterade och känslomässigt laddade förberedelsearbetet inför begravning och minnesstund.

– Varje möte är unikt, säger Camilla. Den sörjande familjen finns inom mig hela tiden, tills begravningen är över.

– Adrenalinpåslaget just innan kyrkklockorna börjar ringa är enormt, säger Neta. Det är som premiären på ett skådespel, där iscensättningen ska spegla vem den avlidna var. Allt måste klaffa perfekt. ●

Camillas och Netas råd till efterlevande

- * Ta gärna en första kontakt med en begravningsbyrå direkt efter dödsfallet och bestäm tid för ett samtal.
- * Men undvik förhastade beslut. Det är viktigt att allt blir så bra som möjligt. Begravningen och minnesstunden kan ju aldrig göras om.

Camilla och Netas råd till alla

- * Var sig du är ung eller gammal, frisk eller sjuk: skriv ner hur du vill ha din begravning.
- * Om du vill reglera i detalj, så gör det. Om du överlåter till dina anhöriga att bestämma, så skriv det. Det underlättar enormt för de anhöriga.

På kistfronten mycket nytt...

● Likkista, nej tack.

Angel box, ja, tack gärna.

Så tycker i alla fall Åsa Scharin, en av kvinnorna som driver nätshopen fluffbabes.se. Hon har gjort en skapelse som inte har mer gemensamt med de traditionella ekkestorna än formen.

– När man har gått ett helt liv och försökt utveckla en slags personlighet, så vill man så klart fortsätta med det också som död, säger hon. För vår egen del vill vi gärna bjuda på ett leende och lite fest, den där sorgliga dagen.

Rydéns i Nybro har snickrat kistor sedan 1904. Mycket länge såg de ut på samma sätt.

Men något har hänt.

– Tills för några år sedan var det väldigt likformigt, ursäktat uttrycket, säger Mikael Eng, marknadsansvarig på Rydén. Nu ökar snabbt efterfrågan på kistor med personlig touch.

En av de äldre modellerna, som beställaren själv får bestämma färgen på, har förut alltid blivit målade i antingen vitt eller svart. Numera lyser den i regnbågens färger.

– Om man till exempel har haft en rödlackad bil, kan det kännas bra att ligga i en röd kista, säger Mikael Eng.

För knappt ett år sedan lanserades de förgängliga glasurnorna designade på glasbruket Målerås. De är både vackra och miljövänliga.

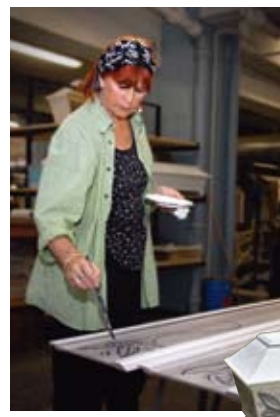
– På ett halvår har vi sålt 150 sådana patenterade urnor. Av de beständiga urnorna säljer vi bara runt 30 på ett helt år, säger Mikael Eng.

Redan för 20 år sedan kom Rydén med vänd

Christina Blom

Det sista vilolägret kan vara chockrosa! Pia Britton och Åsa Scharin bakom nätshopen fluffbabes.se har designat kistan Angelbox. Svensktillverkad och kostar 9 750 kr.

Ulrica Hydman-Valliens ljusa fanérikista. Hon funderar på att tillverka den i papp. Det skulle dra ner det nuvarande priset på 8 000–9 000 kronor, utan att påverka utseendet.

Anna-Ella Ahnlund och Åsa-Karin Karlén gör modern gravvård under namnet Stilla.

sin första propå om ett samarbete med glaskonstnären Ulrica Hydman-Vallien, men då var hon inte mogen för att komma döden så nära.

Det är hon nu.

– Jag har försonats både med att ett av mina barn dog för länge sedan, och att jag också kommer att göra det. Döden kanske inte är det värsta av allt, kanske det blir det mest spännande, säger Ulrica Hydman-Vallien.

Den första av de tre kistorna är en vit barnkista, där en blå fjäril symboliserar den lilla själens färd mot himlen.

De två vuxenkistorna är dekorerade med blomsterslingor, som förhoppningsvis ska göra den svåra stunden lite mer hoppfull.

– Min glaskonst är drastisk, brutal och tydlig, men jag tänker inte göra kommers av döden och braka på med en carambakista. Kistorna ska förmedla en känsla av stillhet, mjukhet, omtanke och andakt.

Anna-Ella Ahnlund och Åsa-Karin Karlén kom också i kontakt med begravningsbranshen då de ställdes inför uppgiften att planera en begravning. Det fick dem att formge kistor och gravvård under namnet Stilla.

– Som formgivare såg vi stora möjligheter ur ett designperspektiv. Trenden går ju mot ett mer öppet förhållningssätt till döden, säger Anna-Ella Ahnlund. ●

Skånsk gravplats erbjuder alternativ till gravstenar.

...och i stället för gravsten

När Ulla Ebelin Kristenssons man dog för fem år sedan letade hon efter ett alternativ till den klassiska stenen. Det tog henne ett och ett halvt år att hitta den gjutjärnsgravvård som hon slutligen blev mycket nöjd med. Men letandet fick henne att fundera mycket kring det här. Till slut startade hon företaget Skånsk gravplatstjänst som tillhandahåller tjänster och produkter som hör samman med en grav. I dag kan hon erbjuda gravvårdar i bland annat trä och glas med modern formgivning.

Läs mer på: gravplatsen.se

...och i kyrkan spelar vi?

Inte heller när det gäller musiken är vi längre särskilt konventionella.

Tio i topp-solosånger på begravningar

1. *Som en bro över mörka vatten* av Paul Simon
2. *Time to Say Goodbye* av F Sartori
3. *Där rosor aldrig dör* av okänd upphovsman
4. *Dagen är nära* av GF Händel
5. *My Way* av Paul Anka
6. *We'll Meet Again* av Eric Clapton
7. *Tears in Heaven* av R parker/H Charles
8. *Stilla ro och nära* av Åsa Jinder
9. *Till en avlägsen strand* av Jerko Leijon
10. *Du är för alltid en del utav mig* av Lasse Berghagen och Lasse Holm

Källa: kyrkomusik.se

...och kanske den vackraste begravningsdikten?

Begravningsblues

Stanna alla klockor, stäng av din telefon, tysta hunden med ett ben där den gläfsar i vrån, täck över pianot och låt kistan bäras ut till de sörjandes tårar och trummans förstämda salut.

Må flygplanens klagan betyga vår nöd där de ristar sitt budskap i skyn:

HAN ÄR DÖD

klä duvorna i kräppkragar på städernas torg, låt polisen bära svarta handskar av sorg.

Han var mitt norr, mitt söder, mitt väst och öst, min arbetsvecka och min söndagströst, min dag, min afton, mitt tal, min sång; jag visste inte att kärleken skulle ta slut en gång.

Stjärnorna behövs inte; blås ut varenda en. Montera ner molnen och ta isär solen sen, sopa ren skogen och töm haven på deras innehåll; ty från och med nu spelar ingenting mer någon roll.

W H Auden
(engelska *Funeral Blues*)

LÄS DEN ENGLSKA ORIGINALTEXTEN PÅ M-MAGASIN.SE OCH TIPSA OM DIN FAVORITDIKT